

Zürich

Architectuurreis

DO 16/05 - ZO 19/05/2019

Inhoud

4	Zürich, levend archief van het nieuwe wonen
6	Het belang van de Genossenschaften
10	Mehr als wohnen
12	Freilager
16	Bethanien
17	Kalkbreite
18	Im Gut
19	Grünmatt
21	Programma
26	Europaallee
28	Nationaal Museum
32	Toni-Areal
33	FOGO - Leben am Vulkanplatz
34	Holunderhof
35	MFO-park Oerlikon
38	Am Katzenbach
39	Im Viadukt
40	Paviljoen Le Corbusier
43	Colofon

Zürich, levend archief van het nieuwe wonen

Zürich is de grootste stad van Zwitserland en tevens het economische centrum van het land. Het is een onvervalste global city, maar tegelijkertijd kan de stad terugvalen op een geschiedenis van sociale actie en cultureel verzet. Het befaamde Cabaret Voltaire, waar Hugo Ball, Tristan Tzara en Hans Arp elkaar ontmoetten was één van de geboorteplaatsen van het dadaïsme of kortweg dada. Dat Zürich een stad van economen én vrijdenkers is, weerspiegelt zich in de (hedendaagse) architectuur die in de stad geproduceerd wordt: die is onvervalst Zwitsers qua materialisering en detaillering, doorgedreven constructief-logisch én gevoelig voor de sociale context.

De architectuur uit Zürich verschilt van die van Bazel en die van de zuidelijker gelegen kantons Graubünden en Ticino. Architecten uit Zürich lijken vrij 'harde' of abstracte gebouwen te maken - zie Peter Märkli en Christian Kerez - die soms bijna klassiek zijn, zoals bij Miroslav Šik. Andere bureaus zoals Gigon & Guyer en EM2N hebben een uitgesproken internationaal karakter (Mike Guyer werkte midden jaren '80 bij OMA).

De architectuur uit Zürich is niet zó gericht op constructie en materialiteit als die uit Graubünden, met protagonisten als Peter Zumthor, Rudolph en Valerio Olgiati, Gion A. Caminada en ook Valentin Bearth & Andrea Deplazes (niettegenstaande de vele connecties met de ETH, de Eidgenössische Technische Hochschule in Zürich). Ze is ook niet zó typologisch van aard als die van Luigi Snozzi, de jonge Mario Botta, de Rossi-protégés Bruno Reichlin en Fabio Reinhart en anderen uit de Ticino-regio. De architectuur uit Zürich verschilt ook van die uit het Bazel van Herzog & de Meuron, Diener & Diener, Miller & Maranta en Christ & Gantenbein: ze is vaak 'zwaarder' en 'droger'.

In de betere gebouwen in Zürich komt het beste op het vlak van materialiteit, constructie, typologie en zakelijkheid samen. Er is oog voor traditie, maar nooit op een nostalgische manier. Die mix van architecturale bouwstenen is ook terug te vinden in het curriculum van de ETH-school. Met docenten als Arno Brandhuber, Gion A. Caminada, Adam Caruso, Emanuel Christ, Andrea Deplazes, Tom Emerson, Annette Gigon, Mike Guyer, Momoyo Kaijima, Christian Kerez, Anne Lacaton en een hoop actuele Belgen - Jan De Vylder, An Fonteyne, Freek Persyn - behoort de ETH tot de wereldtop van het architectuuronderwijs en -onderzoek.

Bovenop het eerder strenge van Šik, Märkli en Kerez en de internationale flair van Gigon & Guyer en EM2N laat een aanzienlijk deel van de architectuurproductie in het hedendaagse Zürich zich kenmerken door een duidelijke maatschappelijke agenda. Terwijl architecten en academici in andere global cities al jaren ageren tegen het tot-louter-speculatiegoed-wordende karakter van het woningbestand, verschijnt Zürich steeds als een voorbeeld van hoe architectuur, een meer rechtvaardige productie van de ruimte en het wonen zelf hand in hand kunnen gaan. De afgelopen decennia promoot de stad het coöperatieve wonen volop, nadat het lange tijd nog wel bestond maar wat ingeslapen was. Dat was nodig, want Zürich was te duur geworden (en is nog altijd niet goedkoop). De stad die zorgt voor goedkope leningen en gronden, de coöperatieën en hun coöperanten die van een economisch en juridisch model een levensstijl gemaakt hebben en de steevast via degelijke wedstrijden gerekruteerde architecten bouwen samen een stedelijke omgeving die uitermate leefbaar is. Ze doen dit niet alleen door architecturale en stedenbouwkundige kwaliteit te voorzien, maar ook door de erg Zwitserse zelforganisatie te verankeren in die omgeving. De stad is daardoor niet (enkel) van de overheid of de vrije markt, maar in minstens even grote mate van de burgers zelf.

Zürich is op korte tijd uitgegroeid tot een levend archief van het vernieuwende wonen, waar vooruitstrevend onderzoek op het vlak van typologie en functievermenging zich heeft geconsolideerd in kwalitatieve architectuur. Grote namen als Miroslav Šik, Peter Märkli, Knapkiewicz & Fickert en E2A zetten hun naam onder dat nieuwe wonen. Gezien 'wonen' in Vlaanderen meer en meer een thema wordt, is onze reisbestemming dus niet toevallig gekozen.

Het belang van de Genossenschaften

De wooncoöperaties in Zwitserland zijn ontstaan in 1907, in reactie op een huizentekort en een gebrek aan betaalbare huisvesting voor de werkende klasse. Oorspronkelijk waren deze Genossenschaften gelinkt aan bepaalde beroepsgroepen, vandaag staan ze open voor iedereen.

Het principe van de coöperatie is eenvoudig: vele mensen werken samen en stichten een coöperatie waarvan zij aandeelhouder worden. De coöperatie bouwt huizen en verhuurt deze aan haar leden. De huur van een woning binnen een coöperatie wordt berekend op basis van de werkelijke kosten, en is zo circa 26% goedkoper dan de private huurmarkt in Zürich. Coöperaties worden sterk gewaardeerd en gesteund door het stedelijk beleid. Aangezien in Zwitserland slechts 37% eigenaar is van zijn woning, en in Zürich amper 9%, spreekt het succes van de coöperaties voor zich. Het is een heel aantrekkelijk huurmodel.

Een tijdlang waren de coöperaties wat ingedommeld. Door een groot huizentekort, een nieuw stedelijk beleid en reactie vanuit de bevolking, is in 1996 een ommekeer ontstaan. De stad Zürich wil gezinnen in de stad houden en kwalitatief wonen in hogere densiteiten aanbieden. Zij formuleert het objectief om 10.000 woningen te bouwen en stelt hiervoor grond ter beschikking. De zoektocht naar een nieuwe typologie wordt ingezet en de coöperaties schieten terug in actie. De bestaande 'Siedlungen' voldoen niet meer aan de huidige comforteisen. Appartementen zijn vaak te klein, maar de gronden zijn wel erg waardevol. Vanaf 1996 zetten de coöperaties volop in op de afbraak of renovatie van bestaande panden en op nieuwbouw.

In Zürich komen zo enkele grote coöperaties in actie. Zij realiseren ambitieuze projecten. Een coöperatie heeft het voordeel om geen 'return on investment' te moeten verdienen, en de mogelijkheid om na te denken op langere termijn. Het is hierbij belangrijk om aan te stippen dat non-profit geen synoniem is van sociale huisvesting, maar zoals Peter Schmid het zegt: "We are not primarily there for the poor. We are a form of living. We are not of public utility in the sense of social housing. There are cooperatives as Kalkbreite that engage on a social level in that they partly subsidize apartments for people on low incomes. But as far as I know the Swiss government subsidizes actual housing construction with less than one Swiss franc per person per year."

Vandaag telt Zürich 41.000 appartementen van coöperaties. Hiermee kan een brede mix van mensen betaalbaar wonen in de stad. Samen met Wenen is Zürich de koploper van coöperatief wonen in Europa.

Zoveel lichter voor het milieu.

De eerste malgevormde baksteenstrip.

0% materiaalverlies,
100% respect voor onze aarde.

70% minder
grondstoffen

geen
materiaalverlies

budget-
vriendelijk

afvalvrij
productieproces

50% minder
energieverbruik

lage wateropname,
langer mooi

Respect voor de aarde zit in ons DNA gebakken. Dat bewijzen we vandaag opnieuw met de ECO baksteenstrips. Deze malgevormde (niet gezaagde!) steenstrips combineren een natuurlijke uitstraling met een uitzonderlijk duurzaam karakter. Minder grondstoffen. Minder energie tijdens de productie. Geen afval. Ze leveren niet alleen een mooie gevel of een esthetisch afgewerkt interieur op. Ze verlichten ook maximaal de impact op het milieu. Zullen we samen van uw project iets moois maken?

www.vandersanden.com

VANDERSANDEN

HET MOOISTE MAAK JE SAMEN

Mehr als wohnen

Ter gelegenheid van 100 jaar wooncoöperaties in Zürich wordt in 2007 een nieuwe wooncoöperatie opgericht, Mehr als Wohnen. 55 bestaande coöperatieven verenigen zich binnen deze Genossenschaft, met Peter Schmid als directeur. Het doel was om een groot ambitieus project te realiseren waarin vernieuwende vormen van procesvoering, architectuur, bouwen, ... werden toegepast. De vraag: 'Hoe zullen we morgen wonen?' stond hierbij centraal. Hierop antwoordt Peter Schmid: "We will have a rich, collaborative form of everyday life based in densely settled,

mixed neighbourhoods in which we will help and support each other in difficult phases of life – and all this within the framework of a democratic cooperative form that has been proving its worth for more than one hundred years."

Het project is opgezet als stedelijke wijk die meer biedt dan een groot huisvestingsproject. Die filosofie sluit aan bij de naam Mehr als Wohnen. Op de site van de voormalige betonfabriek Hunziker worden 13 grote woongebouwen met 380 woningen voor circa 1400 bewoners ingeplant. Tegelijk zijn hier werkruimtes, kantoren, een kinderdagverblijf, een dans- en yogastudio en andere gemeenschappelijke ruimtes voorzien.

Meer dan 100 architectenbureaus nemen deel aan de architectuurwedstrijd voor dit project. Duplex Architekten en Futurafrosch mogen het masterplan ontwerpen en samen met hen zijn ook Miroslav Šik, Müller Sigrist en Pool als architecten aangesteld voor het ontwerp en de bouw van 2 tot 3 gebouwen. Binnen het masterplan worden alle architecten uitgenodigd om in dialoog te gaan over de basisregels. Bij de verdere detaillering en uitvoering is deze samenwerking verloren gegaan, wat leidt tot een grote diversiteit tussen de gebouwen.

De schaal en de vorm van de bouwblokken (5 tot 7 lagen) zetten de architecten aan tot het ontwerpen van nieuwe woningtypes en grote verticale circulatieruimtes met daglicht in de kern van de gebouwen. Traphallen zijn opgevat als semi-publieke ruimtes waar de bewoners elkaar kunnen ontmoeten. Om een gemengde groep bewoners te bereiken, is er in Hunziker Areal gestreefd naar een grote diversiteit van woningen. Elk gebouw lijkt wel een testcase voor een bepaald

woonconcept. Er is o.a. een uitgebreid aanbod voor gezinnen met kinderen. In de gebouwen van Šik is hiertoe nagedacht over de ideale typologie van het gezinsappartement, met een extra hal voor fietsen, rolschaatsen en andere spullen. Duplex Architekten hebben een woonblok met enkel clusterappartementen ontworpen. Een clusterappartement omvat circa 10 studio's met een eigen kitchenette en badkamer, maar tegelijk delen de studio's een gemeenschappelijke leefruimte en keuken.

Slechts onder 1 van de 13 woonblokken is een ondergrondse garage gebouwd, goed voor 106 parkeerplaatsen. De afwezigheid van kelders en garages houdt de woningen betaalbaar. Mehr als Wohnen biedt woonruimte aan wie zonder auto kan leven. Wie toch een

parkeerplaats wil, moet motiveren waarom. Er zijn wel talrijke fietsenbergingen, zelfs op de verdiepingen, bereikbaar met de lift.

Er is veel aandacht naar de buitenruimte gegaan. De inrichting van de publieke ruimte maakt divers gebruik mogelijk en zorgt vooral voor een aantal ontmoetingsplekken. Naast de gedeelde buitenruimtes zijn er ook verschillende types private terrassen. Die zijn vaak genereus vormgegeven met ruimte voor een tafel en vier stoelen.

Hunziker Areal
Duplex Architekten, Futurafrosch,
Miroslav Šik, Müller Sigrist,
Pool Architekten
2015

Leutschenbach school

Aan de rand van de nieuwe stadsontwikkeling Mehr als Wohnen ligt de bekende Leutschenbach school van Christian Kerez, een gebouw in staal en glas. Het omvangrijke volume - vijf verdiepingen hoog - lijkt boven het grondniveau te zweven. Het telt 22 klaslokalen, een sportzaal, bureaus, een bibliotheek, auditorium, restaurant en een kinderdagverblijf. Kerez stapelde de verschillende functies op

elkaar, om naast het gebouw zoveel mogelijk speelruimte te vrijwaren. De omvang van het gebouw werd bepaald door de omvang van de sportzaal, die zich helemaal bovenaan bevindt. Deze hoge ruimte is omringd door vier vlakken met lattenwerk. Ook de lokalen op de gelijkvloerse, de eerste en de tweede verdieping zijn omringd door lattenwerk.

Freilager

Freilager bevindt zich in de opkomende stadsdeel Zürich Albisrieden. De site huisvestte vroeger een entrepot van de douane - gebouwd in 1924 - en transformeerde recent tot een nieuw stedelijk gebied. Freilager omvat ongeveer 800 huurappartementen, 200 kamers voor studenten en 18.200 m² handels- en kantoorruimte. Ongeveer 2.500 mensen wonen en werken in de levendige wijk, waar ook talrijke winkels liggen. Bovendien combineert Freilager nabijheid tot het centrum én de natuur. Scholen en recreatiegebieden liggen op loopafstand en er passeert openbaar vervoer.

In de zomer van 2004 organiseerde de stad Zürich workshops over de ontwikkeling van het ruimere Letzigegebied. Marcel Meili & Markus Peter Architekten waren hierbij betrokken. In 2010 werkten ze samen met Vogt Landschapsarchitekten en Buchhofer Barbe een stedenbouwkundig concept uit. Het masterplan voor Freilager, dat hierop gebaseerd is, dateert van 2010. In 2013-2016 zetten verschillende architectenteams hun schouders onder de ontwikkeling van het plan.

© Georg Aerni

Naast het masterplan namen Meili & Peter Architekten het voormalige douane-entrepot voor hun rekening, aan de zuidzijde van Freilager. De 'Marktgasse' kreeg er drie verdiepingen bij en is vandaag een mixed-use complex met o.a. 195 woningen. Meili & Peter Architekten bouwden ook een nieuw gebouw voor studentenhuisvesting, WOKO, goed voor 200 studentenflats.

Haratori Architekten en Office Winhov realiseerden het 'Südhof', een nieuw driedelig woongebouw met 296 woningen. Rolf Mühlethaler realiseerde aan de noordzijde van het gebied drie langgerekte woongebouwen in houtbouw - Langhäuser - en drie woontorens rond een stelsel van tuinen. De woongebouwen tellen in totaal 187 woningen, de woontorens tellen er 145.

De buitenaanleg is van Vogt Landschapsarchitekten. Ze voorzagen verschillende open ruimtes, met elk een eigen beplanting. Er zijn zowel private als gedeelde buitenruimtes. Een gecoördineerd spel van bloem-, blad- en takkenstructuren roept in de loop van de seizoenen verschillende gemoedstoestanden op en versterkt het specifieke karakter van elke zone.

Marktgasse

Het voormalige douane-entrepot van Freilager bestond uit twee bakstenen pakhuizen van meer dan honderd meter lang. De twee historische gebouwen uit de jaren 1920 hebben een dragende constructie met indrukwekkende paddenstoelvormige steunen. Meili & Peter Architekten bestudeerden hoe ze de opslagruimten een nieuwe bestemming konden geven. Ze toonden daarbij ook ambitie in de hoogte: uiteindelijk kreeg het complex er drie nieuwe bouwlagen bij.

© Georg Aerni

In de sokkel vinden de bewoners van Marktgasse een veelzijdig aanbod aan diensten, waaronder winkels, restaurants, kinderopvang, praktijkruimtes, een kleuterschool en nog veel meer. Het gaat om stedelijke voorzieningen waar ook buurtbewoners terecht kunnen. Op de bovenste verdiepingen creëerden de architecten een uniek woonaanbod met buitengewone ruimtelijke concepten. De doelgroep is divers: er is een aanbod zowel voor stedelingen met interesse in een architectonisch interessante loft als voor gezinnen op zoek naar een elegant stadsappartement, met directe toegang tot het kinderdagverblijf.

Freilagerweg - Flurstrasse - Rautistrasse
Meilli & Peter Architekten
2016

Südhof

Naast de bestaande bakstenen entrepotgebouwen is een nieuw kamvormig gebouw uitgetekend door Haratori Architekten (Zürich) en Office Winhov (Amsterdam). Het driedelige gebouw bevat 296 woningen. Ze liggen rond een centrale, groene tuin die ontworpen is door Müller Illien Landschaftsarchitekten (Zürich). Aan deze tuin liggen de ingangen van de woningen. Door een verdraaiing in de plattegrond is de oriëntatie van de appartementen op het zuiden gericht met uitzicht op de Uetliberg. Aan de hofzijde hebben de woningen om en om een hogere verdieping voor de keuken of woonruimte waarmee typologische variatie ontstaat.

Zwitserland kent strenge ecologische regels: koudebruggen zijn verboden en dus hebben de architecten de balkons los gehouden door ze apart te dragen met metselwerk. De kolommen die de balkons dragen en de tuinmuren zijn in baksteen gebouwd. De keuze voor baksteen zorgt voor samenhang tussen de gebouwen aan de zuidzijde van Freilager: het voormalige entrepot en het nieuwe Südhof.

© Georg Aerni

Fusion

Luxury Vinyl tiles and DESSO carpet tiles

A
Beautiful
Balance

 Tarkett

Bethanien

Achter de gelijkmatige gevel van het Bethaniengebouw bevindt zich een gevarieerd, gestapeld programma. Het twaalf verdiepingen tellende gebouw huisvest verschillende functies, die onderling verbonden zijn om een maximale synergie te creëren tussen de voorziene verpleeg- en assistentieprogramma's. Het gebouw omvat een palliatieve zorginstelling, een kinderdagverblijf, gespecialiseerde medische faciliteiten en daarnaast ook kantoren en een hotel met een conferentiezalen, bar en restaurant.

De flexibiliteit in gebruik vormde voor Piet en Wim Eckert van E2A het uitgangspunt voor hun concept. Ze ontwierpen een solide structuur met een lineaire, uitgestrekte kern en met dragende buitenmuren. Zo kwamen de architecten tot een kolomvrij plan, dat in diverse configuraties kan worden ingevuld. De hoofdstructuur is een betonconstructie. De kern en vloeren zijn in het werk gestort, terwijl het binnenblad van de gevel is opgebouwd uit prefab elementen. Het buitenblad van de gevel is in kruisvormige, stalen bekistingselementen gestort waardoor een quasi naadloos oppervlak ontstaat.

De gevels zijn aan zowel de lange als de korte zijden op dezelfde manier afgewerkt, in een repetitief patroon van grote ramen in aluminium kozijnen. De ramen zitten aan de buitenkant van de betonnen gevel en kunnen elk individueel opengeschoven worden. De opengeschoven ramen doorbreken het gelijkmatige patroon. Door een kleine sprong in de doorsnede hebben de ramen op de laagste verdiepingen een borstwering op zithoogte, de bovenste lopen tot de vloer. De kwaliteit van de gevel zit o.a. in zijn dikte en in de plaatsing van de ramen vóór het gevelvlak. Zo ontstaan aan de binnenzijde van de draagstructuur

© Pablo Casals Aguirre

zones die eruit zien als kader, maar die in de praktijk een functioneel gebruik krijgen, bv. als bank.

Binnen de basisstructuur is met hout, tussen-zetwanden, tegels en textiel een diversiteit aan interieurs gecreëerd. Het zichtbeton demonstreert de massiviteit van het gebouw, terwijl de toegevoegde materialen gekozen zijn in functie van de verschillende programma's.

Buckhauserstrasse 34-36
E2A
2011 - 2017

Kalkbreite

Op de tramstelplaats van Zürich was aanvankelijk het plan opgevat om een nieuwe hangar te bouwen. Op vraag van de buurtbewoners ging de stad in onderhandeling met de vervoersmaatschappij. Zo is de coöperatie Kalkbreite ontstaan, met een innovatief woon- en werkproject. Binnen dit project zijn 60% woningen voorzien en 40% stedelijke voorzieningen zoals een cinema, kinderdagverblijf, winkels, kantoren, ... Kalkbreite is een stedelijk bouwblok met nieuwe randbebouwing rondom de bestaande tramstelplaats. In het binnengebied worden de trams gestald, met een publiek maaiveld drie lagen hoger. De rand bestaat uit drie lagen met een gemengd stedelijk programma, en vier tot vijf lagen wonen er bovenop.

Het woongedeelte bestaat uit circa 100 wooneenheden, aangevuld met een grote daktuin, een cafetaria, een wasserette en verschillende werkruimtes. Men wilde een gevarieerde groep mensen aantrekken en dus is er sterk ingezet op een variatie van woningtypes. Naast grotere en kleinere appartementen zijn er ook 'clusterappartementen' van 10 kleine woningen, uitgerust met een gedeelde keuken, badkamer, logeerkamer en soms werkruimte. Deze woningen zijn te klein voor gezinnen met kinderen. Die kunnen wel terecht in het zogenaamde 'Grosshaushalt': een groep van 20 woningen, met een gedeelde woon- en eetruimte en een professionele keuken mét koks. Tot slot is er een woongroep voor jongeren (16-25 jaar) en een pension van 10 kamers.

De gemeenschappelijke voorzieningen zijn toegankelijk vanaf de centrale ontsluiting die door het hele gebouw loopt. Deze ontsluiting vertrekt aan de korte zijde van het gebouw met een monumentale trap die de mensen vanaf

© Martin Stollenwerk

straatniveau naar de binnentuin leidt. Hier bevindt zich een speelruimte voor kinderen, een parkje en een cafetaria met terras. Naast de cafetaria ligt de toegangshal, met brievenbussen, bellenborden en een informatiebalie. Vervolgens kan men de centrale binnengang volgen die over verschillende verdiepingen leidt langsheen de gemeenschappelijke ruimten en de diverse woningclusters. Zo vormt de ontsluiting een boomstructuur die begint met de grote trap, leidt over de gemeenschappelijke daktuin om zich, via de toegangshal, naar binnen toe steeds verder te vertakken.

Kalkbreitestrasse 2
Müller Sigrist Architekten
2014

Im Gut

Het woonproject van Peter Märkli ligt op een centrale locatie in de stad, en vervangt de voormalige jaren'50-gebouwen (met 3 tot 4 lagen) van de Im Gut coöperatie. Als nieuwe vorm van verdichting zijn hier elegante 7-lagen-hoge gebouwen opgetrokken. Door de grotere schaal en de soberheid hebben de gebouwen een sterke impact op de uitstraling van de wijk. Voor Peter Märkli is dit project een 'groot paleis voor veel mensen' dat tot stand komt op een democratische manier (via de coöperatie) en waar je dus geen goedkope appartementen kan aanbieden.

Peter Märkli wilde in de eerste plaats de relatie van de gebouwen tot de mooie, brede straat herstellen. De vroegere gebouwen stonden loodrecht op de straat en gaven geen aanleiding tot 'straatleven'. De nieuwe straatgevels grenzen aan de straat en tonen de rationele opbouw van het project. Elk gebouw bestaat uit eenzelfde verticale stapeling van appartementen. Een serie van trappenhuizen geeft telkens toegang tot twee appartementen per verdieping. De fietsenstallingen en wasruimtes zijn in kleinere volumes voorzien naast de toegangen en zorgen zo voor extra leven aan de straat. Door een parkeerlaag met natuurlijke ventilatie deels ondergrond te voorzien, heeft Märkli ook gebruik gemaakt van de lichte hellingsgraad van het terrein.

De achtergevel aan de zuidzijde bestaat uit grote, gestapelde loggia's voor elk appartement, met zicht op het park. Een lange pergola over de volledige lengte van het gebouw vormt een collectieve ruimte, als overgang naar de gedeelde tuin. De Italiaanse colonnade vormt hier een belangrijke referentie voor Märkli. Weinig andere coöperaties hebben een dergelijk robuust gebouw gerealiseerd met oog voor detail en vorm, ondanks het krappe budget.

Het aantal woningen in dit complex is behouden, maar de 145 appartementen zijn veel groter dan de jaren'50-variant: gemiddeld 102 m² i.p.v. 74 m². Er wonen dus ook meer mensen. Het betreft vandaag 4,5 kamerappartementen, die relatief conventioneel zijn voor Zürich: telkens een leefruimte van gevel tot gevel, en slaapkamers aan de zijkanten.

Gutstrasse
Peter Märkli
2014

Grünmatt

© Graber Pulver

Op het patroon van de vroegere bebouwing uit 1920 heeft de Familienheim-Genossenschaft een nieuw project gerealiseerd van vier rijen woningunits, een collectieve ruimte, een kleuterschool, een kinderdagverblijf en een zorgcentrum. Het bebouwingspatroon volgt opnieuw de hoogtelijnen van het terrein, wat leidt tot gebouwen die met hun onderste laag aan één zijde in de berg ingekapseld zijn. In de vroegere setting woonden hier 210 mensen in 64 rijtjeshuizen. Vandaag telt het project 155 woningen voor 480 mensen, wat meer dan een verdubbeling is.

Graber Pulver Architecten hebben Grünmatt conceptueel opgevat als een herinterpretatie van de tuinstad. Het bestaat uit een stapeling van 155 appartementen in ranke houten gebogen volumes. Ingepast in de helling heeft de eerste verdieping van het ene gebouw zicht op de gelijkvloerse verdieping van de volgende rij. De woningunits hebben ofwel een begane grond met privé-tuin, ofwel een aantrekkelijk zicht op de stad met een terras. De leefruimte van elke woningunit strekt zich van gevel tot gevel, en staat in relatie tot de buitenruimtes aan de zuidzijde. De auto's worden gestald in een ondergrondse parking onder de twee

hoogste gebouwen. De gebogen volumes kennen een eenvoudige houten afwerking en de efficiëntie van de houten constructie op een betonnen basis.

Tussen de private tuinen is ruimte gelaten voor een gedeelde buitenruimte die varieert in sfeer en breedte (want de hoogtelijnen lopen niet perfect parallel). De aanplanting van fruitbomen, hagen en struiken zorgt voor aansluiting op de sfeer van de grotere wijk Friesenberg. Op twee locaties is een grotere plek voor ontmoeting en ontspanning voorzien. Meerdere onderbrekingen in de bebouwingslijnen zorgen voor verbindingen tussen de groene ruimtes en optimaliseren zo de gehele toegankelijkheid en openheid van het gebied.

Grünmattstrasse 4
Graber Pulver Architekten
2014

CPE, uw partner voor dak en gevel

Architectuurwijzer Zürich 2019

Donderdag 16 mei

08u00	Verzamelen aan bagage drop-off van Swiss Airlines, Brussels Airport, Zaventem	
09u55	Vertrek vlucht LX787 Swiss Airlines	
11u15	Aankomst Airport Zürich	
12u00	Vertrek bus	
12u30	Mehr als wohnen Bezoek met bestuursleden van de Baugenossenschaft	p 10
14u30	Vertrek bus	
15u00	Inchecken hotel Mercure Stoller, Badenerstrasse 357	
16u30	Vertrek te voet (1,8 km)	
17u00	Freilager Bezoek met architect Roman Pfister, Meili & Peter	p 12
18u15	Vertrek te voet (800 m)	
18u30	Bethanien Bezoek met architect Piet Eckert, E2A	p 16
19u30	Diner aangeboden door de sponsors Restaurant Buckhuser, Buckhauserstrasse 34	

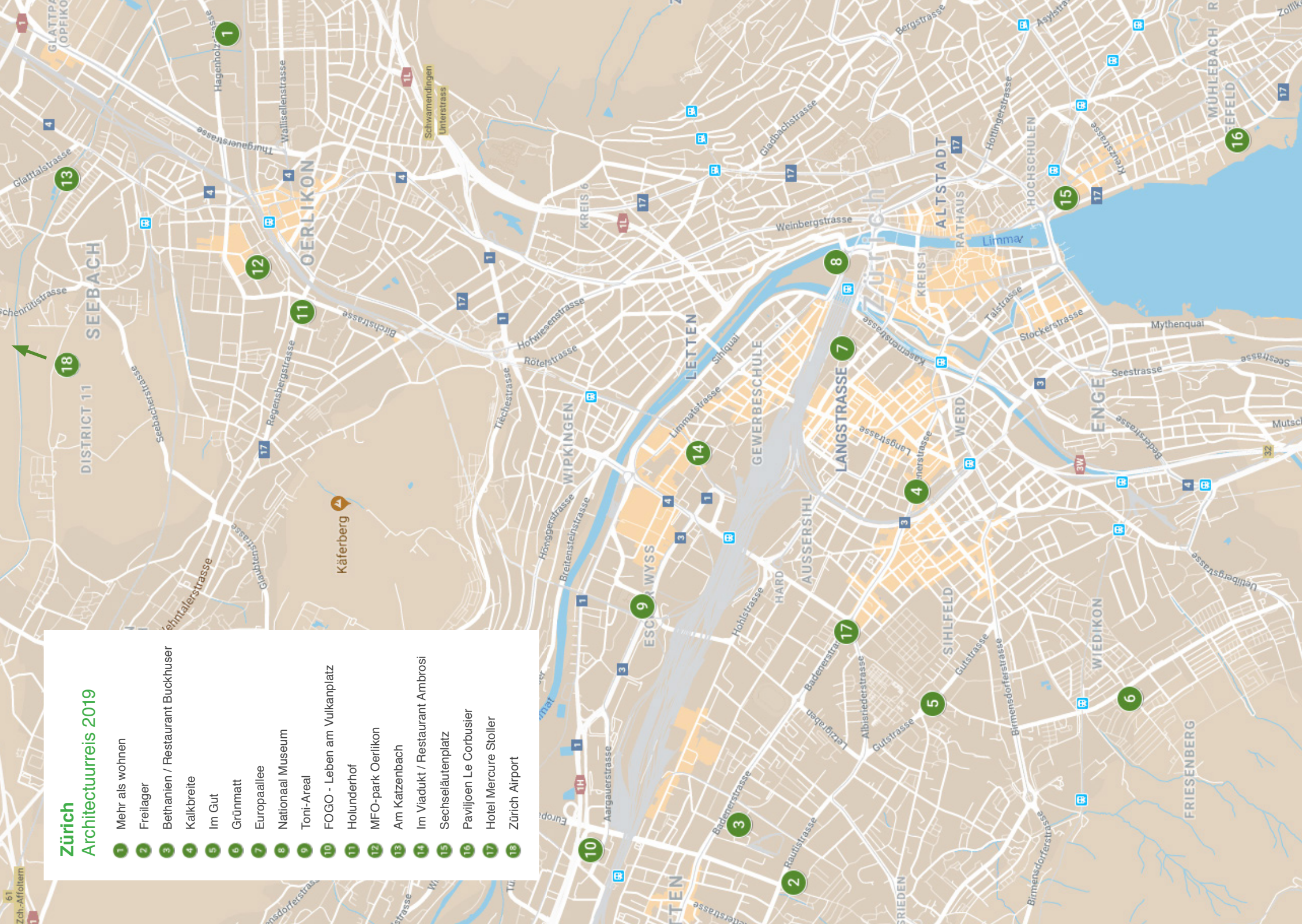
Vrijdag 17 mei

08u45	Vertrek bus	
09u00	Kalkbreite Bezoek met architect Pascal Müller, Müller Sigrist	p 17
10u30	Vertrek bus	
10u45	Im Gut Bezoek met Genossenschaften-expert Han van de Wetering	p 18
11u45	Vertrek bus	
12u00	Grünmatt Bezoek met Genossenschaften-expert Han van de Wetering	p 19
12u45	Vertrek bus	
13u00	Europaallee , vrije tijd voor lunch	p 26
14u00	Nationaal Museum Groep 1: bezoek met architect Daniel Monheim, Christ & Gantenbein Groep 2: bezoek met landschapsarchitect Lars Ruge, Vogt	p 28
15:30	Groep 2: bezoek met architect Daniel Monheim, Christ & Gantenbein Groep 1: bezoek met landschapsarchitect Lars Ruge, Vogt	
17u00	Einde dagprogramma	

Zürich

Architecturreis 2019

- 1 Mehr als wohnen
- 2 Freilager
- 3 Behanien / Restaurant Buckhuser
- 4 Kalkbreite
- 5 Im Gut
- 6 Grünmatt
- 7 Europaallee
- 8 Nationaal Museum
- 9 Toni-Areal
- 10 FOGO - Leben am Vulkanplatz
- 11 Holunderhof
- 12 MFO-park Oerlikon
- 13 Am Katzenbach
- 14 Im Viadukt / Restaurant Ambrosi
- 15 Sechseläutenplatz
- 16 Paviljoen Le Corbusier
- 17 Hotel Mercure Stoller
- 18 Zürich Airport

Zaterdag 18 mei

08u45	Vertrek bus	
09u00	Toni-Areal Bezoek met architect Nils Heffungs, EM2N	p 32
10u45	Vertrek bus	
11u00	FOGO – Leben am Vulkanplatz Bezoek met architect Nikolaus Hamburger, HDPF	p 33
12u45	Vertrek bus	
13u15	Holunderhof Groep 1: bezoek met architect Jens Studer, Schneider Studer Primas Groep 2: vrije tijd voor lunch en bezoek aan MFO-park Oerlikon	p 34 p 35
14u30	Groep 2: bezoek met architect Jens Studer, Schneider Studer Primas Groep 1: vrije tijd voor lunch en bezoek aan MFO-park Oerlikon	
15u45	Vertrek bus	
16u00	Am Katzenbach Bezoek met architect Philip Türich, BS + EMI	p 38
17u15	Vertrek bus	
17u45	Hotel Mercure Stoller	
19u30	Vertrek te voet (1,7 km)	
20u00	Diner aangeboden door de sponsors Im Viadukt – Restaurant Ambrosi, Viaduktstrasse 37	p 39

Zondag 19 mei

09u30	Vertrek bus	
10u00	Sechseläutenplatz, wandeling met architect Kristin Müller, Architour	
12u00	Paviljoen Le Corbusier Bezoek in 3 groepen	p 40
13u00	Vrije tijd	
16u00	Sechselaütenplatz, vertrek bus	
16u30	Airport Zürich	
18u15	Vertrek vlucht LX788 Swiss Airlines	
19u30	Aankomst Brussels Airport, Zaventem	

Contactpersoon Iris Peeters +32 486 70 91 40

FIRESTONE RESISTA PIR ISOLATIE PLAT DAK

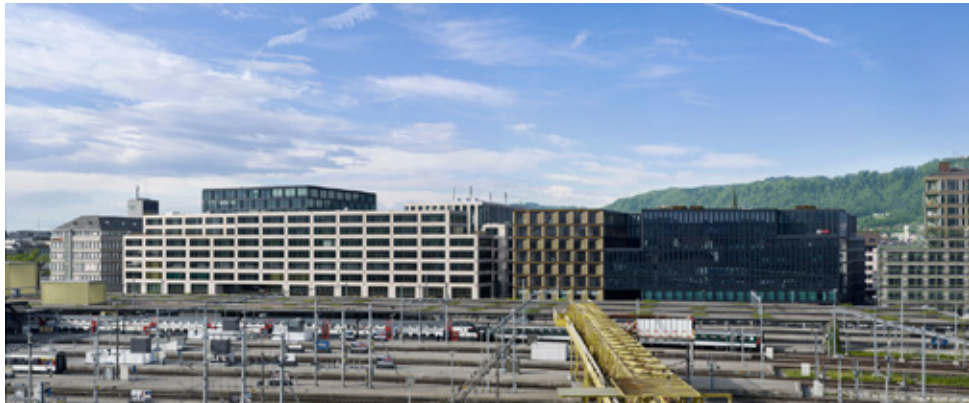
Op zoek naar hoogwaardige PIR-isolatieplaten voor uw platdakproject? Firestone RESISTA-isolatie kan gebruikt worden op mechanisch bevestigde, volledig verlijmd en geballaste daksystemen (nieuwbouw en renovatie).

Kies voor een langdurige superieure prestatie, kies Firestone RESISTA.

Voor meer informatie,
surf naar www.firestone-isolatie.be

Firestone
NOBODY COVERS YOU BETTER

Europaallee

Door het opruimen van een in onbruik geraakt deel van de spoorwegsite nabij het hoofdstation van Zürich kwam er een strook vrij voor bebouwing. KCAP (Kees Christiaanse) stond in voor het stedenbouwkundig plan. De Europaallee is een nieuwe weg door het gebied die plusminus oostwest loopt. Vooral de drie nieuwe bouwblokken ten zuiden van de Europaallee - en tevens aan de Lagerstrasse gelegen - zijn architecturaal en stedenbouwkundig gezien erg interessant. Het programma dat ze herbergen is veel diverser dan hun samenhangende architectuur doet vermoeden. Mensen wonen en werken er; er zijn winkels en restaurants, een hotel en een grote hogeschool. En dat alles op een steenworp van het station.

Het meest oostelijke van de drie bouwblokken, bijna tegen het postkantoor van de jaren 1910 aan de Sihloever, is helemaal door Max Dudler aangepakt. Het huisvest vooral ruimte voor onderwijs. Het middelste blok, eveneens georganiseerd rond een publieke binnenplaats, is van Dudler, Gigon & Guyer en David Chipperfield. Gigon & Guyer tekenden het gebouw met de in- en uitspringende geveldelen dat met de lange gevel aan de Lagerstrasse ligt.

Dwars daarop, langs de Freischützgasse staat het gebouw dat Chipperfield ontwierp. Het gebouw met de verticale ramen is weer van Dudler. Het derde bouwblok ten slotte, met de plint waarop twee torens staan, is ontworpen door Caruso St John.

Daarna, strikt genomen niet meer aan de Europaallee maar wel aan de Lagerstrasse, volgen nog een plint met twee torens van Graber Pulver i.s.m. Masswerk en een plint met twee torens met daarnaast een zwarte hotelkubus van E2A.

De architectuur van Europaallee is grootstedelijk, en soms met duidelijke Amerikaanse metropolitane invloeden. Tegelijk is de bouw-blokkenstructuur een voortzetting van het historische Zürich. Doordat Caruso St John in de leer ging bij Herzog & de Meuron aan de ETH - de Zwitsers uit Bazel die op hun beurt veel overhielden van hun tijd bij Aldo Rossi aan diezelfde school - ontwikkelde er zich in de recente architectuurgeschiedenis een (Italiaans-)Zwitsers-Engelse stamboom. Die valt zo uit neorationalistische gevelbeelden en gebouwstructuren af te lezen. Dat juist Zwitserse én Engelse architecten samen aan de Europaallee werkten en tot een bijzonder consequent resultaat kwamen, hoeft dus amper te verwonderen.

Europaallee

*KCAP, Max Dudler, Gigon & Guyer,
David Chipperfield, Caruso St John, ...*

Nationaal Museum

Emanuel Christ en Christoph Gantenbein hebben sinds hun afstuderen in 1998 samen een bureau dat intussen uitgegroeid is tot zowat het meest vooraanstaande van de jongere generatie Zwitsers. Ze zijn vooral bekend van hun uitbreiding van het Kunstmuseum in Bazel en van de uitbreiding van het Zwitsers Nationaal Museum in Zürich. Christ en Gantenbein hebben al aan heel wat prestigieuze architectuurinstituten lesgegeven. Ze zijn ook verantwoordelijk voor de Typology-reeks: een reeks architectuurboeken met bestaande gebouwen van over de hele wereld. Dat maakt dat hun praktijk er één is die in directe relatie staat met de rijke architectuurgeschiedenis. Hun aanpak is daarom niet Rossiaans-typologisch: elk project gaat een eigen relatie aan met de geschiedenis en met de plek. Binnen het

oeuvre van Christ & Gantenbein tekenen zich zodoende continuïteiten af, maar evengoed breuken of disrupties.

De uitbreiding voor het Nationaal Museum illustreert dit. De architecten plaatsten een bijzonder nieuw volume, met tentoonstellingsruimtes, een bibliotheek en een auditorium, naast het bestaande, kasteelachtige Nationaal Museum. Dat laatste werd in neostijl gebouwd door de Zwitser Gustav Gull aan het einde van de negentiende eeuw. Het ruw beton van het nieuwe volume accordeert met de (relatief) oude natuursteen; de grillige vorm van de uitbreiding refereert enigszins aan de eveneens grillige dakvorm van het bestaande museum. Daarnaast functioneert de nieuwe vleugel vooral als een poort tussen het gebouw van Gull en het aanpalende Platzspitz Park. Oud en nieuw vormen een ensemble, in plan en in de ruimte, maar ze lijken elkaar ook uit te dagen in hun architecturale eigenzinnigheid. En dat laatste is voor Christ & Gantenbeins

© Walter Mair

gebouw eerder een understatement, want nergens is er sprake van een duidelijke constructieve logica, laat staan van de glas-, staal- en betonzakelijkheid van zoveel andere gebouwen in Zürich.

© Iwan Baan

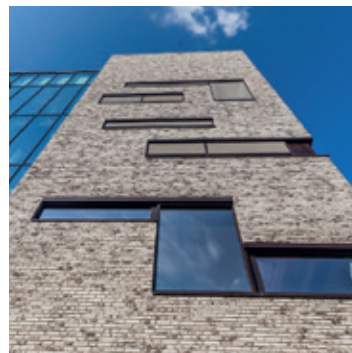
Jarenlang had het aanpalende Platzspitz Park een kwalijke reputatie als trefpunt voor drugsverslaafden. Na een tijdelijke sluiting organiseerde de stad doorgedreven controles en herwon het park aan 'beleving'. Bij de renovatie en uitbreiding van het museum namen Vogt Landschaftsarchitekten de omgeving rond het museum - die direct aansluit op het park - voor hun rekening. De museumsite telt verschillende buitenruimtes, die dankzij hun eenvormige bestrating een visuele eenheid vormen. De architecten lieten zich inspireren door de naastliggende rivieren Limmat en Sihl: rivierstenen zijn geïntegreerd in het betonnen bestrating. Er zijn extra bomen aangeplant, wat zorgt voor een schaduwrijke en sfeervolle omgeving. Spiegelende waterbassins en comfortabel meubilair voegen een extra toets toe aan het rustige ontwerp.

Museumstrasse 2
Christ & Gantenbein
2016

© Roman Keller

Uw partner. Van ruwbouw tot afwerking.

Een project? Aarzel niet om onze klantendienst te contacteren voor advies op maat:

+32 (0)9 280 77 80 | info@cantillana.com

- Mortels voor metselwerk
- Beton en technische mortels
- Lijmsystemen
- Buitengevelsiolatie
- Gevelpleisters
- Verven

Cantillana is een Belgische producent van professionele bouwmaterialen van hoge kwaliteit.

www.cantillana.com | Reliable building solutions

Toni-Areal

Op de Toni-Areal-site is een voormalige melk-verwerkende fabriek getransformeerd tot een site voor onderwijs, cultuur en wonen. Toni-Areal geeft een positieve impuls aan de hele stedelijke omgeving en is ook bewust 'open' en toegankelijk opgevat. Het district evolueert van een monofunctioneel industrieel gebied naar een gemengd stedelijk stadsdeel.

EM2N pakt dit omvangrijke project - een bouwblok met het formaat van een wijk - aan met een concept van 'interne stedenbouw'. Aan de buitenkant wordt het bestaande systeem van hellingbanen gelezen als een verticale boulevard, die dienst doet als als hoofdcirculatie en als ontmoetingsplaats. Binnen zijn interne 'adressen' gecreëerd die - net zoals gebouwen in de stad - individuele functies huisvesten. Een grote hal, opgevat als openbare ruimte, ligt op de kruising van de hoogbouw en de lagere delen van het gebouw. Via de royale daktuin van 2.600 m² wordt een stuk buitenruimte teruggegeven aan de wijk en de campus.

Om een open raamwerk te creëren werkt EM2N met verschillende graden van precisie en met uiteenlopende schalen en tonaliteiten. Het programma voorziet zowel grote openbare zalen - denk aan een cinema, concertzaal, bibliotheek - als kleine privé-ruimtes plus alles daartussenin. Toni-Areal huisvest o.a. het Museum für Gestaltung: een museum voor design, visuele communicatie, kunst, architectuur, fotografie en media. Dit museum is partner van de Zürcher Hochschule der Künste (ZHdK), eveneens gevestigd in Toni-Areal. Naast de kunstschool huisvest de campus ook enkele wetenschapsrichtingen van de Zürcher Hochschule für Angewandte Wissenschaften (ZHAW). De uitbreiding in hoogbouw is deels ingenomen door huisvesting, met appartementen van 60 tot 160 m² groot.

Veel robuuste betonelementen zijn bewaard gebleven en illustreren het industriële karakter van de site. Opvallend zijn de golvende metalen panelen aan de gevels, als verwijzing naar de voormalige bekleding van de fabriek met metalen platen in een trapeziumprofiel.

Pfingstweidstrasse
EM2N
2018

© Roland Tännler

FOGO Leben am Vulkanplatz

Aan de Vulkanplatz in Zürich-Altstetten ontwikkelt zich een unieke nieuwe wijk. De stichting voor betaalbare en ecologische huisvesting 'Einfach Wohnen' heeft er nieuwbouw appartementen gerealiseerd voor tijdelijke huisvesting van studenten én van vluchtelingen. FOGO is het eerste project in Zwitserland dat wooneenheden voor zowel studenten als asielzoekers op één site combineert. De stad Zürich staat dan ook bekend om zijn progressieve vluchtelingenbeleid. De modulaire houten appartementen zijn in gebruik sinds december 2018. Het ontwerp is van architectenbureau HDPF (Zürich).

Van de 33 appartementen verhuurt het jeugdwoonnetwerk JUWO er 22 aan studenten. Een appartement telt 3 of 5 kamers, plus een gedeelde badkamer en keuken. Dat geeft een totaal van 102 niet gemeubileerde kamers

voor studenten. De overige 11 appartementen worden door de AsielOrganisatie Zürich AOZ verhuurd aan asielzoekers, goed voor 37 kamers. Beide organisaties willen functionele en betaalbare woonruimte bieden voor een begrensde duur. De aantrekkelijke buitenruimte met sportfaciliteiten vormt hierbij een meerwaarde.

De site is goed gelegen, vlakbij bij een station. Verschillende centra voor opleiding, cultuur, sport en vrije tijd zijn vlot met de fiets of met het openbaar vervoer te bereiken. Vulkanplatz moet een plaats worden voor ontmoetingen, projecten en evenementen. Zo start FOGO o.a. met innovatieve en duurzame gastronomieprojecten. Het doel is om niet alleen een verblijfplaats te zijn, maar ook een werkplek, een plek van inspiratie en een netwerklocatie voor cateraars, startende bedrijven en kunstenaars.

Geerenweg
HDPF
2018

Holunderhof

Holunderhof is één van de recente coöperatieve woningbouwprojecten, ontworpen door Schneider Studer Primas Architekten. Het telt 98 appartementen in vier verschillende types en huisvest ook een kinderdagverblijf. Het Holunderhof ligt vlakbij het centrum van Zürich-Oerlikon, met winkels en openbaar vervoer op wandelafstand.

Aan de ene zijde grenst het gebouw aan een drukke straat met een relatief vlakke, gepleisterde en gesloten gevel. Aan de achterzijde opent het appartementsgebouw zich met drie ovale uitsnedes naar het aangrenzende parkgebied. Binnen deze uitsnedes blijven de bestaande bomen grotendeels behouden, en

maken zij nu deel uit van private binnentuinen voor de bewoners. Ook aan de oostelijke zijde wordt een kleine ovale uitsnede gemaakt en een bestaande binnentuin afgewerkt.

De houten terrassen, grote ramen en wapperende gordijnen zorgen aan de achterzijde voor een zomerse, aangename woonsfeer. De schuiframen geven een groot ruimtegevoel binnen de compacte woonunits door deze te verbinden met de brede terrassen, die toegankelijk zijn vanuit elke aangrenzende kamer.

Regensbergstrasse 193-199
Schneider Studer Primas Architekten
2018

MFO-park Oerlikon

© Burckhardt+Partner

Het MFO-park draagt de naam van de fabriek die zich vroeger op deze locatie bevond: MaschinenFabrik Oerlikon. Het is meer een 'park-huis' dan een park, door de structuur die over het terrein is getrokken. De architecten hebben een reusachtige stalen constructie ontworpen, als een soort skelet van een fabrieksgebouw. Een verwijzing naar het verleden dus.

Deze constructie dient als drager voor verschillende soorten groen, die zowel openheid als bescherming bieden. Het gigantische park-huis is als een reuzenpergola centraal in de wijk ingepast. Aan de voorzijde - die 34 meter breed is - is de constructie open. De zijkanten zijn 100 meter lang en bestaan uit dubbele wanden van stalen kabels. De constructie is 18 meter hoog. Met deze afmetingen is het MFO-park het grootste tuinpaviljoen ter wereld. Klimplanten groeien omhoog langs de stalen kabels, als groene muren. Via de structuur wordt ook regenwater gecollecteerd dat nadien dient voor irrigatie.

In dit park-huis bieden stille tuinkamers zicht op de centrale hal. Vier waterbekkens reflecteren het invallende licht. In het concept van het MFO-park zijn ook de verticale dimensies erg belangrijk. De tussenruimtes tussen de dubbele wanden worden doorkruist door trappen, looppaden op verschillende niveaus en uitkragende loggia's. Bovenin de pergola is er gelegenheid om van de zon te genieten, met een prachtig uitzicht over Zürich.

Het MFO-park is afgewerkt in 2002, maar daarna duurde het nog een paar jaar tot de planten volledig tot hun recht kwamen. Intussen lijkt het of de plantengroei de structuur heeft overgenomen. Het park-huis vormt het decor voor uiteenlopende activiteiten: openluchtcinema, theater, concerten, sport en spel, ...

James-Joyce-Strasse
Burckhardt+Partner & Raderschall
Landschaftsarchitekten
2002

Ebema verbetert ruimte

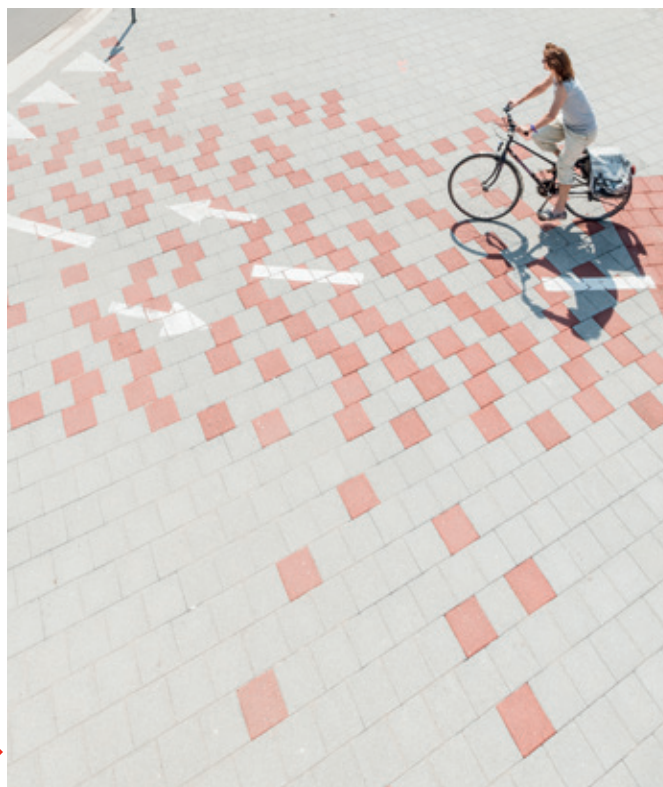
Wij maken buitenruimtes gezelliger, comfortabeler, slimmer, veiliger, mooier, groener en sterker. Voor mensen, overheden, bedrijven en organisaties. Dat doen we met visionaire ideeën en elegante betonoplossingen. Maar vooral: met hart en ziel, sinds 1946.

We hebben aan de ene kant een productgamma voor de openbare markt met de naam **Ebema_LivingCity**. Met Ebema_LivingCity werken we mee aan een mooie, veilige en functionele openbare ruimte. Met het oog op de mens van morgen.

Ons uitgebreide gamma voor tuin, terras en inrit wordt verkocht onder de naam **Ebema_Stone&Style**. Ebema_Stone&Style biedt totaalconcepten voor de tuin. Geef elke buitenruimte cachet, elk terras karakter en elke inrit structuur.

**LIVING
CITY**

**STONE
&STYLE**

Am Katzenbach

De Am Katzenbach Siedlung strekt zich uit tussen een zachte helling met traditionele villa's en een sportpark. De voorbije tien jaar is de volledige site getransformeerd: de smalle woongebouwen en terrashuizen van de jaren '40 zijn vervangen door nieuwbouw in hogere dichtheden. Deze vernieuwingsoperatie is uitgevoerd in vijf fases, met de hulp van Zita Cotti voor de eerste fases en BS + EMI Architectenpartner voor de volgende fases.

De grondplannen van BS + EMI zijn gekenmerkt door een efficiënt ruimtegebruik enerzijds en een vernieuwend opzet met schuine zichtlijnen, specifieke bewegingen en verrassende elementen anderzijds. Om een schaalbreuk te vermijden met de bestaande woningen, hebben BS + EMI de nieuwe appartementsgebouwen in fase 3 zo kort mogelijk bij de straat geplaatst, de hoogte beperkt tot drie lagen, de terrassen opgevat als glooiende vormen aan de buitenzijde en de gemeenschappelijke tuin maximaal ruimte gegeven. Ondanks de radicale vernieuwing bleef zo de aangename sfeer en het open ruimtegevoel van de wijk behouden.

In fase 4 en 5 zijn negen nieuwe appartementsgebouwen opgetrokken in de smalle strook tussen het sportpark en de straat. In deze strook hebben BS + EMI gekozen voor een verticale en niet-orthogonale structuur van de gebouwen. Deze gebouwen tonen veel gelijkenissen met elkaar: hun bouwhoogte (zes lagen), de donkerrode glanzende gevelstenen en de inpandige loggia's van de appartementen. Maar geen enkel grondplan is hetzelfde. De architecten hebben elk gebouw maximaal laten inpassen in de beschikbare ruimte. Zo variëren de gebouwen van smalle amandelvormige gebouwen (met twee appartementen per laag) naar 'dikkere' gebouwen (met drie

appartementen per laag) op het westelijke bredere deel van de site. Het laatste gebouw is specifiek ontworpen voor gepensioneerde bewoners. Hier zijn collectieve ruimtes voorzien op het gelijkvloers, en op elke verdieping acht studio's geschakeld rond een gedeelde grote keuken.

Katzenbachstrasse

Zita Cotti, BS + EMI Architektenpartner

2013 / 2017

Im Viadukt

Im Viadukt had een project uit Made in Tokyo van Atelier Bow-Wow kunnen zijn, het boekje met de bijzondere ruimtelijke situaties uit het dagelijkse leven in Tokyo, zoals een sportveld als brug over een drukke autoweg, een tempel vrijstaand bovenop een generiek mixed-use gebouw, enzovoort. Het is bovendien ontworpen met dezelfde speelsheid die je ook terugvindt bij Momoyo Kaijima en Yoshiharu Tsukamoto. Maar Im Viadukt bevindt zich wel degelijk in het overwegend zakelijke Zürich.

Ten noorden van het hoofdstation takken twee treinverbindingen af (waarvan er één nog gebruikt wordt); de rails liggen/lagen op viaducten boven het maaiveldniveau. Onder de bogen van die viaducten en tussen de beide bouwsels in bevindt zich het project van EM2N. Het bestaat vooral uit winkels en restaurants die qua atmosfeer naadloos aansluiten op het hippe imago van de wijk die ruwe industrie combineert met jong design. Het Museum voor Hedendaagse Kunst - een herbestemming van een brouwerij door Gigon & Guyer - is vlakbij Im Viadukt gevestigd.

De niet meer in gebruik zijnde brug is nu Zürichs bescheiden antwoord op de New Yorkse High Line. Waar de viaduct ooit een vrij harde grens was, is ze nu een poreus stedelijk artefact dat juist verschillende plekken met elkaar verbindt, in de langsrichting en ook in de dwarsrichting. De nieuwe invullingen onder en tussen de bogen zijn vrij sober en low-budget, waardoor het rustieke, steense karakter van de originele viaducten – die zelf quasi-onaangetroefd bleven - erg in het oog springt.

Op een bepaalde manier is dit een erg herkenbaar EM2N-project: het is uitgesproken stedelijk, pragmatisch, niet overdreven streng of tektonisch, niet bijzonder fancy qua materialiteit, zeker niet nostalgisch maar juist heel fris en misschien zelfs wat lichtvoetig, en daarmee misschien on-Zwitserse vergeleken met het werk van Märkli, Šik of Kerez.

Viaduktstrasse

EM2N

2010

© Roger Frei

Paviljoen Le Corbusier

Het paviljoen Le Corbusier, voorheen het Heidi Weber Museum of het Centre Le Corbusier genaamd, is pas opgeleverd na de dood van de Zwitsers-Franse meester (1887-1965), in 1967. Le Corbusier was dus al een zeventiger toen hij het ontwierp en zich voor de constructie liet adviseren door Jean Prouvé. De opdracht kwam van galerijhouder Heidi Weber. In feite is het paviljoen een Gesamtkunstwerk. Zo was het altijd bedoeld: als een huis - het is ook vrij letterlijk opgevat als een huis - voor de schilderijen en de beeldhouw-

werken van Le Corbusier zelf. Le Corbusier ontwierp dus zijn eigen museum. Sinds kort maakt het, pas gerenoveerd, deel uit van het designmuseum van Zürich.

Zoals wel vaker in zijn oeuvre komen bepaalde elementen terug, zoals de modulator: de gevelpanelen zijn - verticaal opgevat - 2,26 meter hoog, hoe kan het ook anders! Er is een hellingsbaan (samen met de trap is dat een opvallend betonnen element in een veelal stalen constructie); er zijn de typische kleuren, het dakterras, ... Het paviljoen is vrij sober qua afmetingen. De verdiepingshoogte is dezelfde als die van een cel in het klooster van La Tourette (1960) of een appartement in de Unité d'habitation in Marseille (1952).

De meest in het oog springende feature van het gebouw is wellicht het geplooid dak. Het dak heeft een eigen draagstructuur en werd destijds eerst gebouwd, vóór de eigenlijke tentoonstellingsruimtes. Het bijzondere dak was voor Le Corbusier echter geen nieuwigheid; hij schetste het al vroeger, in 1957, voor het ontwerp van een nooit gebouwd museum in Tokyo. Binnen zijn oeuvre, en zeker tussen de latere werken van de architect (de Unités, La Tourette, de gebouwen in Ahmedabad, Chandigarh, Ronchamps, Firminy, ...), neemt het paviljoen een aparte positie in. Het is lichter, speelser zelfs, maar toch erg herkenbaar Le Corbusier.

Höschgasse 8
Le Corbusier
1967

THE FUTURE IS

TECTA

BESCHERMING VAN HET HOOGSTE NIVEAU

VRAAG
EEN GRATIS
STAALBOX AAN
[WWW.ETERNIT.BE/
TECTAINFO](http://WWW.ETERNIT.BE/TECTAINFO)

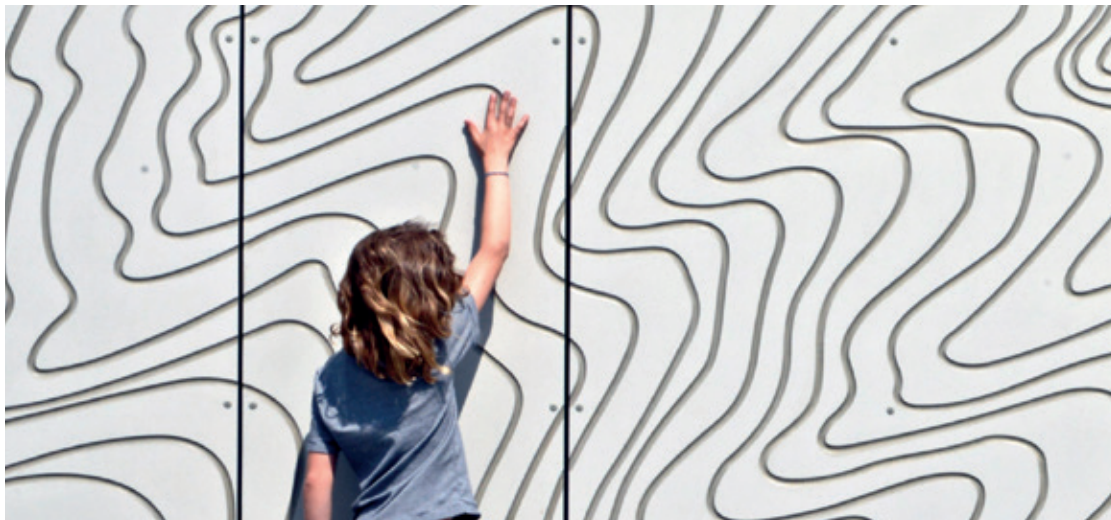
**KLAAR VOOR DE WERELD VAN MORGEN?
WEL MET DE REVOLUTIONAIRE TECTA-LEI.**

TECTA biedt bescherming van het hoogste niveau. Kies voor een mantel van leien voor dak en gevel die er levenslang als nieuw uitziet dankzij TECTA: een ingenieuze, gepatenteerde technologie die het lei-opervlak verzegelt en zo beschermt tegen schade en verkleuring.

an etex company

Erik Wouters - Account Manager Dak - Kuiermansstraat 1 - 1880 Kapelle-op-den-Bos - België
Tel. +32 (0)15 71 71 51 - erik.wouters@eternit.be - www.eternit.be

Wij inspireren graag!

Natuurlijke look / In de massa gekleurd / Uniek karakter

Gevelpanelen in vezelcement?

Vraag je gratis staal.

 EQUITONE
Fibre cement facade materials

www.equitone.com

Colofon

Architectuurwijzer (AW) is een culturele architectuurorganisatie. AW voert een dringend pleidooi om bewuster om te gaan met de ruimte waarin we leven.

In 2018-19 gaan we op zoek naar de uitdagingen en ambities van het collectief bouwen en wonen, en dat op een manier die betaalbaar is.

De reis en het programmaboekje kwamen tot stand met de medewerking van Roel De Ridder, Lieve Drooghmans, Iris Peeters, Peggy Totté.

AW kan rekenen op de steun van Vlaanderen, Limburg, Genk, Hasselt, C-mine cultuurcentrum, Z33, UHasselt Architectuur en Kunst, de structurele sponsors cpe, Tarkett, Vandersanden en mediapartners A+ en Architectura.

Architectuurwijzer vzw
Postbus 80, 3500 Hasselt
info@architectuurwijzer.be

Medewerkers

Artistiek

Roel De Ridder - roel@architectuurwijzer.be
Peggy Totté - peggy@architectuurwijzer.be

Zakelijk

Iris Peeters - info@architectuurwijzer.be

Communicatie

Lieve Drooghmans - lieve@architectuurwijzer.be

Expertenraad

Peter Bongaerts, Véronique Claessens, Jo Janssen, Dimitri Minten en Tim Vekemans

Raad van bestuur

Roel De Ridder, Dimitri Minten, Vittorio Simoni, Wim Van den Bergh, Tim Vekemans en Tim Willems

